

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för kultur-, religions- och utbildningsvetenskap

Förskollärares uppfattning om jämslällldhet och genuspedagogik

En intervjustudie med åtta kvinnliga förskollärare

Jenny Gannbäck och Malin Törnell

2013

Examensarbete, Grundnivå (yrkesexamen), 15 hp
Pedagogik
Läraprogrammet

Handledare: Åsa Carlsson
Examinator: Peter Gill

Gannbäck, Jenny & Törneld, Malin (2013). *Förskollärares uppfattning om jämställdhet och genuspedagogik – En intervjustudie med åtta kvinnliga förskollärare*. Examensarbete i pedagogik. Lärarprogrammet. Akademin för utbildning och ekonomi. Högskolan i Gävle.

Abstrakt

Syftet med denna intervjustudie var att undersöka vad förskollärare anser att jämställdhet och genuspedagogik betyder för dem. Dessutom ville vi undersöka om förskollärarna upplevde att de uppnår jämställdhetsmålen i Läroplanen, Lpfö 98 (reviderad 2010). Förutom detta ville vi även ta reda på vem som sågs som ansvarig för fortbildning inom dessa områden. För att ta reda på förskollärarnas åsikter genomfördes sju kvalitativa intervjuer med åtta kvinnliga informanter. Alla informanter hade en förskolläraryrket och var yrkesverksamma på olika förskolor i Mellansverige. De intervjuade förskollärarna beskriver i resultatet att de anser sig vara medvetna om vad jämställdhet betyder för dem samt att de uppfyller jämställdhetsmålen utifrån Läroplanen. Dessutom beskrev förskollärarna vad genuspedagogik betyder för dem genom praktiska exempel, men hade svårare att i korta ord förklara det. Chefen var den som ansågs som ansvarig i bred majoritet för fortbildningen enligt de intervjuade förskollärarna.

Nyckelord: förskola, genuspedagogik, jämställdhet, medvetenhet, pedagogik och traditionella könsroller

Innehåll

1 Inledning	1
2 Bakgrund	2
2.1 Jämställdhet	2
2.2 Jämställdhet och genuspedagogik.....	4
2.3 Genuspedagogik.....	6
3 Problemformulering	8
3.1 Syfte	8
3.2 Forskningsfrågor	8
4 Metod	9
4.1 Informanter	9
4.2 Material	9
4.3 Procedur	9
4.4 Bearbetning av inspelat material	11
4.5 Etiska överväganden	11
5 Resultat	12
5.1 Samma möjligheter	12
5.2 Genuspedagogikens svårdefinierbarhet	12
5.3 Självmedvetenhet finns	13
5.4 Chefen är ansvarig för fortbildning.....	15
6 Diskussion	16
6.1 Vad är jämställdhet?	16
6.2 Vad är genuspedagogik?	17
6.3 Medvetenhet i relation till Läroplanen Lpfö 98 (reviderad 2010)	17
6.4 Medvetenhet i relation till jämställdhet och genuspedagogik	18
6.5 Fortbildning inom jämställdhet och genuspedagogik	20
6.6 Metoddiskussion	20
6.7 Slutsammanfattning	21
6.8 Förbättringar och förslag till fortsatt undersökning	21
7 Referenslista	23
Bilaga 1	
Bilaga 2	
Bilaga 3	

1 Inledning

I sin tv-reklam visar Ving ett barn som uppträder inför en publik bestående av vad som kan tolkas vara föräldrar. Först uppträder barnet utifrån ett könstypiskt beteende för vad som anses tillhöra ”pojktig”. Sedan visas hur samma barn uppträder i en klänning, en Snövitklänning. Vilket resulterar i att den person som kan tolkas som pappan reser sig upp och applåderar. Efter det får man se hur barnet sovande bärs av fadern, i sin könstypiskt ”flickiga” klänning, och placeras i sin säng. Detta är en av många budskap som vi som blivande förskollärare bombarderas med via media. Vilket kan ses som ett undantag mot allt annat som media sänder ut, som är väldigt könstypiskt enligt traditionella mönster. Vi har funderat och diskuterat denna Vingreklam med de i vår omgivning. Hur tolkar vi den? Vad är det resebolaget försöker säga? Tolkningarna har skiftat med olika personer och vi kan inte säga vad som är rätt eller fel. På liknande sätt kan Läroplanen, Lpfö98 (reviderad 2010) tolkas olika av förskollärare. Vem kan då säga att bara deras tolkning är ”sann”? Är jämställdhet och genuspedagogik samma för alla förskollärare? Troligen inte, om vi ska utgå från ovanstående exempel. Betyder det då att många förskollärare inte jobbar enligt Läroplanen, bara för att vi alla tolkar olika, på grund av att den är så öppen i dess mål? Kan ett resultat av detta bli att återkommande statliga utredningar genom åren anser att förskollärare inte innehar tillräckliga kunskaper och medvetenhet för att uppfylla styrdokumentet, just när det gäller att uppnå jämställdhetsmålen utifrån de vuxnas bemötande av barnen i förskolan (Eidevald 2009)? Alla dessa frågor intresserar oss. Därför ville vi inrikta oss på att undersöka dem under vårt examensarbete, men vårt fokus ligger på hur jämställdhet och genuspedagogik tolkas av förskollärare då jämställdhet och genus kan kopplas samman.

2 Bakgrund

Det är inte så länge sedan som begreppen jämställdhet och genuspedagogik började diskuteras inom förskolan. I det här avsnittet kommer vi att beskriva dessa begrepp och hur de vuxit fram, men även hur de kan kopplas samman i dagens förskola.

2.1 Jämställdhet

Wedin (2009) hävdar att ordet jämställdhet slog igenom på 1960-talet men att själva jämställdhetsarbetet varat i minst 100 år. Det som stod i fokus i början på 1900-talet var, enligt författaren, att kvinnor och män skulle få samma rätt till röstning i allmänna val, båda könen skulle få tillträde till arbetsmarknaden samt kunna medverka i politiken. Att jämställdhet hamnade på den politiska agendan på 1970-talet, menar Wedin att det var kvinnorörelsen som bidrog med. Jämställdhetslagen kom i slutet på 1970-talet och den hade som syfte att män och kvinnor skulle få samma arbetsvillkor. Författaren fortsätter att säga att jämställdhet sedan har handlat om att båda könen ska få samma rätt till anställning, föräldraledighet, utbildning, lika lön och att diskriminering utifrån kön inte får förekomma. Wedin upplyser att förskolans värdegrundsuppdrag har stora likheter med de jämställdhetspolitiska målen och därför kan även målen ses som verktyg i jämställdhetsarbetet.

Regeringen stärkte i början på 2000-talet arbetet med jämställdhet då de införde strategin jämställdhetsintegrering inom alla politikens områden säger Wedin (2009) ”Jämställdhetsintegrering är ett sätt att föra in jämställdhet i vardagsarbetet.”(Wedin, 2009, s.22). Detta menar författaren, betyder att alla som arbetar inom förskolan, både förskollärare och chefer bör i sitt arbete använda ett jämställdhetsperspektiv.

På regeringens hemsida kan man läsa att syftet med dagens politik för jämställdhet som regeringen bedriver är dels att bekämpa och omvälva de system i samhället som bibehåller en ojämn balans mellan män och kvinnor när det gäller inflytande och makt. En annan orsak är att främja kvinnor och mäns lika rätt att bestämma över sin livssituation. Ett mer demokratiskt och rättvist samhälle kan uppnås om möjligheten till makt samt inflytande mellan män och kvinnor kan delas lika. Om människornas skaparkraft och kompetens gynnas bidrar jämställdhet också till ekonomisk tillväxt (<http://www.regeringen.se/sb/d/2593>).

Jämställdhetens ursprung kommer, enligt Wedin (2009), från FN:s allmänna förklaring om mänskliga rättigheter. Författaren anser att jämställdhet är en mänsklig rättighet. Skollagen (2011) kap 1 § 4 beskriver hur de mänskliga rättigheterna ska respekteras och förankras inom förskolan. Efter att förskolan blivit en del av utbildningssystemet, menar Edström (2010), att en tydligare betoning på jämställdhet uppkommit inom förskolan.

Läroplanen, Lpfö98 (reviderad 2010) beskriver ”jämställdhet mellan könen” som ett grundläggande värde i förskolans värdegrund vilket är viktigt att arbeta med och just hålla det levande i relation till barnen. Här beskrivs även hur de vuxnas förhållningssätt

influerar barnen just när det gäller jämställdhet genom att vara en mall för hur de ska ta till sig denna värdegrund. Läroplanen beskriver att förskollärare uppmärksammar både sig själva och barnen på vad de har för värderingar gällande just jämställdhet för att de ska kunna arbeta mot målen som beskrivs här så att inget barn exempelvis diskrimineras på grund av dess könstillhörighet med mera.

Enligt Hedlin (2006) innebär jämställdhet förhållandet mellan män och kvinnor och att det lätt blandas ihop med jämlikhet. Författarna (Hedlin, 2006, Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander, 2011, Myndigheten för skolutveckling, 2003,) menar att kvinnor och män ska få samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter. Att alla har rätt till samman möjligheter fick även Eidevald (2009) som svar på frågan, om vad jämställdhet står för, som han ställde till förskollärare i sin avhandling. Hedlin (2006) hävdar att det fodras kunskap om flickors och pojkars olika livsvillkor. Hon menar att reella rättigheter är det som strävas efter i skolans jämställdhetsarbete för att vi i framtiden ska kunna uppnå ett sådant samhälle. I dagens samhälle är det mer formella rättigheter, skyldigheter och möjligheter som dominerar, enligt författaren.

Davies (2003) hävdar att i relationen med vuxna definieras barnen som ”de andra” och de tvingas lära sig att de hamnar utanför den vuxna diskursen. Barnen måste även lära sig att agera utifrån de vuxnas föreställningar om hur det samspelet bör ske. Enligt Davies försätts både barn och vuxna i ett flertal olika positioner under en dag, där de ibland är maktlösa och andra gånger de som har makten. Hellman (2010) hävdar att om normer som ger ålder en upphöjd maktaspekt finns får även normer om könstillhörighet relevans. Makten höjs om barnet blir kallad en stor pojke eller flicka, medan en maktlöshet skapas i att bli kallad för bebis. Hellman visar på att både pedagoger och barn använde sig av detta som en strategi vid olika tillfällen för normalisera visst önskvärdt beteende. Åldern är ett viktigt verktyg som kan naturalisera eller förstärka könsskillnaderna i verksamheten på förskolan om det används på fel sätt. Även Eidevald (2009) beskriver i sin avhandling hur han kommit fram till att förskollärare inte bemöter flickor och pojkar utifrån könsneutralitet, utan att de i verksamheten konstant producerar makt och kön. Detta trots att förskollärarna, i hans undersökning, uppger att de bemöter pojkar och flickor lika när de tillfrågas. Förskollärarens ålder, kön eller utbildning påverkar inte de stereotypa förväntningarna, enligt Eidevald som menar att medvetenhet är det som hjälper till förändringen av detta. Även Statens offentliga utredningar (SOU 2006:75) hävdar att det är vanligt att pedagoger anser sig bemöta alla barn lika. Många av dem ser sig arbeta med ett jämställt förhållningssätt och att de ser den enskilde individen. En vilja som många har är att försöka vara könsneutrala men istället menar Statens offentliga utredningar att könsrelaterade normer och beteenden präglas på barnen.

Tidsandan bestämmer hur vi tolkar begreppet jämställdhet hävdar Melin (1999). Wernersson (2009) beskriver att tillfrågade förskollärare i hennes enkät undersökning ansåg att jämställdhet för dem betyder allas lika värde. Melin (1999) och Wedin (2009) anser att en av förutsättningarna för att arbeta med jämställdhet är att man är överens om begreppets betydelse och innebörd på förskolan. Betoning läggs av Melin (1999)

även på att myndigheter tolkar jämställdhets begreppet på ett annat vis än hur det tolkas i vardagslivet. Myndigheten för skolutveckling (2003) nämner att jämställdheten i förskola är en pedagogisk fråga som beror på förskollärarens kompetens och kunskap. De menar även att om man vill gynna jämställdheten måste en könsmedvetenhet inarbetas. Kunskap om hur jämställdhet skapas eller inte, är något som Wedin (2009) säger att det behövs, för att bedriva ett framgångsrikt jämställdhetsarbete. En jämförelse som Edström (2010) gör mellan Sverige och Skottland, är att hon ser en betoning mer på kompetens i Sverige jämförelsevis med könet hos förskollärarna, som betonas mer i Skottland, när man arbetar med jämställdhet i förskolan. Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander (2011) menar att det absolut mest avgörande verktyget i ett arbete för jämställdhet är pedagogernas sätt att använda språket. Jämförelsevis beskriver Markström och Simonsson (2011) hur samtal om flickors positionering i förskolan begränsar dem inom ett smalt fält vid utvecklingssamtal. Lenz Taguchi et al. (2011) beskriver hur visst motstånd har uppstått vid vissa tidigare jämställdhetsprojekt av just chefer, annan personal och föräldrar.

2.2 Jämställdhet och genuspedagogik

För att uppnå jämställdhet är en könsmedveten verksamhet ett villkor, enligt både Statens offentliga utredningar (SOU 2004:115) och Wedin (2009). Båda menar även, att för att kunna uppnå jämställdhet måste arbetet delas in i två delar. Den grundläggande delen är att pedagogerna måste se och förstå vilka normer och könsmonster som förekommer i verksamheten. I den andra delen måste verksamheten se till att inte förstärka traditionella könsmonster utan motverka dessa istället. Att motverka könsmonster görs genom en könsmedveten pedagogik, hävdar även författarna. Wedin menar att man delvis kan använda sig av pedagogiska metoder som gör att flickor och pojkars lika villkor främjas. Men också genom att ett genusperspektiv i verksamheten infogas, där man tar upp tankar om vad man anser som manligt och kvinnligt. Edström (2010) fann att metoderna som använts i jämställdhetsarbetet på förskolor var kompensatoriskt, att behandla alla lika, eller könsneutralt.

Enligt Wedin (2009) har alla en uppfattning om vad som kan betraktas normalt beteende hos både pojkar och flickor samt vad som är typiska för könen. Dessa åsikter kan, enligt Wedin, förstärka könsskillnaderna. Dessutom beskriver Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander (2011) att jämställdhetsarbetets syfte motverkas om man ständigt fokuserar på skillnader mellan grupperna pojkar och flickor. Wedin (2009) fortsätter att säga att det är viktigt att förkovra sig i kunskap i ämnet och detta kan göras genom föreläsningar, böcker samt ta del av forskning. Detta är en slutsats som även Statens offentliga utredningar (SOU 2004:115) dragit, just att vidareutbildning av befintlig personal behövs för att uppfylla målen i Läroplanen, Lpfö98.

Förskollärarens bemötande av både flickor och pojkar beskrivs även i Läroplanen, Lpfö98 (reviderad 2010), i relation till förväntningar och krav just utifrån vad som anses som kvinnligt och manligt. Att just motverka könsroller och traditionella könsmonster

beskrivs i Läroplanen att förskollärare ska arbeta med i verksamheten. Dessa ska inte hindra barnen i att utveckla intressen och förmågor, då samma möjligheter ska råda på förskolan oavsett kön. Att bryta de könsmonster som av tradition bromsar barns nyfikenhet att testa och utveckla färdigheter oavsett vilket kön de tillhör, är en väsentlig del i det uppdrag för ökad jämställdhet som åläggs förskolan (Myndigheten för skolutveckling 2003). Svaleryd (2002), anser att alla individer har rätt att utvecklas utan begränsningar av traditionella könsroller om jämställdhet ska råda. Butler (1999) beskriver hur vårt handlande skapar kön genom att det upprepas och återupplevs utifrån socialt accepterade regler. Sheridan och Pramling Samuelsson (2009), som refererar till Säljö (2000), menar att läroplanen vilar på sociokulturella teorier om hur barns lärande sker genom att samspela och kommunicera med andra i sin omgivning.

Könsstrukturer i samhället avspeglas ofta i förskolan enligt Statens offentliga utredning (SOU 2006:75) som menar att det kan vara svårt som förskollärare att se dessa eftersom de ständigt är närvarande i vardagen. Edström (2010) menar att hon fann belägg i sin avhandling för att förskolepedagoger ansåg att samhället i stort problematiskt påverkar jämställdhetsarbetet i förskolan. Utredningen betonar vikten av att varje förskola dokumenterar och observerar i sitt jämställdhetsarbete, detta för att anpassa åtgärderna efter behoven som finns just där (SOU 2006:75). Även Giraldo och Colyar (2012) beskriver att förskollärarna i deras studie även inser att mer verktyg behövs för att få insikt om sitt eget beteende så att deras genus- och jämställdhetsarbete utvecklas och felageranden i verksamheten minskar. För att minska risken att återfalla i gamla mönster där man utgick ifrån kön, menar Edström (2010), att pedagogerna i hennes avhandling aktivt tänker på detta.

Att ge pojkar och flickor samma möjligheter till utmaning, kunskap, utveckling och social kompetens som inte hämmas av traditionella könsmonster gör att man, enligt Svaleryd (2002) måste finna arbetsmaterial och metoder för den dagliga undervisningen. Hon menar att positiva förändringar kommer om en medveten genuspedagogik används i form av nya arbetsmetoder, ett annat gruppklimat, förändringar i bemötandet av barn och i deras utveckling. Författaren beskriver även att det är viktigt att vara överens om vad begreppen innebär för alla på samma arbetsplats och att förskolläraren är självreflekterande i sin yrkesroll.

Emilson och Johansson (2013) nämner i sin studie en lärare som överskrider könsgränserna när denna gör ett medvetet val genom att låta det vara en kvinna som kör en leksakslastbil, vid en samling. Detta beskriver Statens offentliga utredningar (SOU 2004:115) som jämställdhetspedagogik. Emilson och Johansson (2013) tolkar detta tillfälle just som att denna lärare försöker öka jämställdheten mellan flickor och pojkar. Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander (2011) hävdar att ett ledord i jämställdhetsarbetet är att personalen har ett medvetet förhållningssätt. Med detta menar författarna att förskollärarnas medvetenhet om sitt eget agerande i relation till barnen måste öka för att förskolan ska kunna framställas som jämställd. Hellman (2010) hävdar i sin avhandling att pedagoger uppmärksammar visst beteende som kategoriseras som könstypiskt för antingen flickor eller pojkar. Men även att visst beteende har mer legitimitet mot just

det könet. Andra könspositioner som antingen tillskrivs eller prövas av barnen kan leda till att de ses som avvikande eller inte typiska för sitt kön. Eidevald (2009) beskriver ett synsätt hos pedagoger där det tysta barnet saknar vissa saker som pedagoger kan tillföra. Inte att de, som Eidevald ger exempel på, ser styrkan i att inta andra positioner som kanske inte hamnar inom de traditionella könsmodellerna.

2.3 Genuspedagogik

Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander (2011) anser att genuspedagogik är något som vuxit fram i de svenska förskolorna under 1990-talet och syftar på ett genusmedvetet pedagogiskt förhållningssätt. De menar att det antingen består av att arbeta könsneutralt eller använda en kompensatorisk pedagogik. Att arbeta könsneutralt är, enligt författarna att skapa könsneutrala miljöer och på det sättet ge barnen utrymme att själva bestämma sin aktivitet. Den kompensatoriska pedagogiken går ut på att pojkar och flickor ges förutsättningarna att kunna utveckla alla sina sidor. Grundtanken är att förskolläraren medvetet bör ge barnen en större bild än den de får under uppfostringen och därigenom kompensera ett traditionellt könsmodell, vilket även beskrivs av Statens offentliga utredningar (SOU 2004:115). Utredningen beskriver hur förskollärare som arbetar med genuspedagogik ofta väljer att bemöta barnen på likartade sätt för att inte förstärka könsrelaterade modeller just när de leder dem. I sin avhandling beskriver Edström (2010) att en ”individdiskurs” uppkommit inom förskolan där fokus hamnar på att se individen. Vilket även eftersträvas politiskt, enligt författaren. Dessutom hävdar Månsson (2000) hur barnet beskrivs av pedagoger som en individ som bör få sina behov mötta och uppmärksamhet fästs på den. Där gruppen som enhet får ge vika för det individuella barnet. Lenz Taguchi et al. (2011) beskriver att kollektivism kan uppstå då förskollärare arbetar för att barnen ska göra samma aktiviteter och att barnen endast får tänja gränserna lagom mycket till de otraditionella könsmodellerna.

Svaleryd (2002) menar att om man arbetar med ett genusmedvetet pedagogiskt arbete med jämställdhet som målsättning, bör man som förskollärare veta vilka värderingar man själv har. Samt hur de egna könsmodellerna påverkar bland annat bemötande av barnen. Författaren säger även att pedagogerna som arbetar tillsammans måste granska och synliggöra de uppfattningar och bilder man har på vad som anses vara kvinnligt eller manligt. Dessutom menar Svaleryd att Läroplanernas mål och riktlinjer inte alltid överensstämmer med det vi fått med oss via vår uppväxt. Författaren anser att man måste se sambandet mellan samhällsstrukturer samt hur vi tänker och handlar både medvetet och omedvetet, men även våra egna värderingar innan vi medvetet börjar arbeta med barnen. Om vi tårs granska oss själva, det är då vi kan göra ett försök till att se och bryta modeller samt stötta barnen i att bredda genusmodellerna. Svaleryds beskrivning av hur förskolläraren bör vara medveten om sina egna föreställningar och de omedvetna förväntningar som denna har på både pojkar och flickor används som exempel av Statens offentliga utredningar (2004:115) Markström (2007) beskriver på liknande sätt hur djupliggande regler och modeller omedvetet kan finnas på förskolan och därför tas för givet av förskollärare. Hon menar att förskollärare måste medvetet

reflektera över dessa. Förskollärare måste vara medvetna om att konstruktionen av maskulinitet och femininitet kan variera hos barnen beroende på om de är hemma med sina föräldrar eller på förskolan tillsammans med sina kompisar, enligt Davies (2003). Erfarenheten av vad det innebär att vara pojke eller flicka är något som formar barn när de bemöts och samspelar med andra människor enligt Öhman (1999) Detta är något som är ständigt pågående menar författaren.

Davies (2003) beskriver att samhället och kulturen ger barnet en verktygslåda fylld med könsföreställningar för att den ska kunna förstå och tolka inte bara andra utan även sig själv utifrån dessa. Enligt Davies menar traditionell utvecklingspsykologi att barnet socialiseras in i sin könstillhörighet under förskoleåldern. Dessutom menar Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander (2011) att förskollärare påverkar hur pojkar och flickor gör kön utifrån deras förhållningssätt till barnen. Lenz Taguchi beskriver i förordet av boken *Hur flickor och pojkar gör kön?* (Davies, 2003) att Davies forskning kan sättas i relation till 2000-talets Sverige när det gäller att det är i ett tydligt köns definierade universum som barnets kön ska skapas. Där mycket av exempelvis kläder, rörelsemönster, bråk och leksaker är indelade efter vad som anses som typiskt för könet pojke eller könet flicka. Nayak och Kehily (2008) hävdar att skolsystemet skapar vad som anses vara en riktig pojke och flicka. Barnen lär sig, enligt författarna, om mode och vad som anses rätt utifrån ett könsperspektiv. Även Butler (1999) beskriver hur kön produceras genom uttryck i bland annat rörelsemönster och kroppsspråk. Eidevald (2009) menar att samhället könskodar utseendet på barn och Hellman (2010) hävdar att barnen använder sig av detta när de förhandlar om könsnormer och förståelsen av sin egen könstillhörighet. Hellman beskriver dessa som kroppsliga markörer i form av kläder med olika rörelseutrymmen och färg, men även frisyrier inkluderas här. Davies (2003) gör en liknande poäng i att kläder och frisyrier används för att positionera sig som antingen pojke eller flicka, för att inte identifieras som det motsatta könet.

3 Problemformulering

Återkommande statliga utredningar har genom åren visat, enligt Eidevald (2009), att förskollärare inte innehar tillräcklig medvetenhet och kunskap just när det gäller att uppnå jämställdhetsmålen i styrdokumentet, utifrån de vuxnas bemötande av barnen i förskolan. Det fann vi förvånade med tanke på våra egna erfarenheter från olika förskolor. Ser det verkligheten verkligen ut så idag? Hur ser förskollärarna själva på detta, frågar vi oss?

3.1 Syfte

Vårt syfte är att ta reda på vad förskollärare anser att jämställdhet och genuspedagogik betyder för dem i den dagliga verksamheten. Vi vill också undersöka vilken kunskap och självmedvetenhet som förskollärare anser sig ha när det gäller att nå jämställdhetsmålen, i relation till Läroplanen, Lpfö 98 (reviderad 2010), eftersom just Läroplanen är den som åläggs förskollärare att uppfylla. Dessutom vill vi ta reda på vem förskollärarna anser som ansvarig för deras fortbildning inom jämställdhet och genuspedagogik.

3.2 Forskningsfrågor

1. Vad betyder jämställdhet och genuspedagogik för intervjuade förskollärare?
2. Har intervjuade förskollärare tillräcklig självmedvetenhet, när det gäller vad jämställdhet och genuspedagogik är?
3. Vad anser de intervjuade förskollärarna själva, om sin medvetenhet i relation till hur de uppfyller jämställdhetsmålen i Läroplanen, Lpfö 98, (reviderad 2010)?
4. Vem ser de intervjuade förskollärarna som ansvarig för deras fortbildning inom jämställdhet och genuspedagogik?

4 Metod

I denna undersökning har vi valt att använda oss av strukturerade kvalitativa intervjuer med öppna frågor utan svarsalternativ, för att få vårt syfte och våra frågeställningar besvarade. Efter att vi läst boken *Kvalitativa intervjuer* av Trost (2010) ansåg vi att kvalitativa intervjuer skulle ge oss mer utförliga svar utifrån vårt syfte än vad enkäter skulle ha gett oss. Även möjligheten att ställa följdfrågor såg vi som positivt med denna metod. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) är den kvalitativa forskningsintervjuens syfte att förstå den intervjuade förskollärarens upplevelser i vardagen utifrån dennes perspektiv. Vidare beskriver Trost (2010) att det som utmärker kvalitativa intervjuer är att raka och enkla frågor ställs, vilket leder till utförliga svar. Han menar att kvalitativa intervjuer går ut på att ta reda på vilka erfarenheter den intervjuade har, samt hur de känner och tänker.

4.1 Informanter

Vi började med att söka information via internet om förskolors olika pedagogiska inriktningar och sedan valde vi ut möjliga förskolor att besöka. För att få så stor spridning som möjligt av informanternas erfarenheter valde vi olika förskolor med olika pedagogiska inriktningar. Informanterna som svarade ja på dessa förskolor fick delta i denna undersökning och totalt blev de tio stycken. Av dessa medverkade åtta förskollärare från sex olika förskolor. Alla intervjuade i denna studie var kvinnor, hade en förskolläraryrkesexamen och var verksamma på förskolor i Mellansverige. Ingen av informanterna fick någon kompensation för deltagande i denna studie.

4.2 Material

Intervjufrågor sammanställdes innan intervjuerna genomfördes (Bilaga 2). Under intervjuerna användes mobiltelefoner för inspelning av dessa. Anteckningar i block fördes även vid dessa tillfällen. Datorer användes vid transkriptionen av inspelat material.

4.3 Procedur

Vi kontaktade förskolorna personligen och tillfrågade förskollärare om de hade möjlighet att delta i intervjuer. Intervjutillfällen bokades in under en tvåveckorsperiod om de svarade att de kunde. I de två fall där de var positiva, men inte kunde boka in en tid på en gång återkom vi via telefon eller mail. Alla tillfrågade fick även ett informationsbrev innehållande det övergripande ämnesområdet och de etiska aspekterna (Bilaga 1) Av de tillfrågade var det ingen som tackade nej direkt, under våra tre informantefterförundersökningens tillfällen. Informanterna fick själva välja var intervjun skulle genomföras. Alla deltagare valde att genomföra intervjuerna på respektive arbetsplats.

Tre av intervjuerna genomfördes i personalrum, tre i samtalsrum och en i ett matrum. Trost (2010) hävdar att informanten bör känna sig trygg i miljön och att den är så ostörd och lugn som möjlig. Under samtliga intervjuer var båda författarna av detta examensarbete närvarande, men samma person ställde frågorna under intervjun. Inför varje intervju informerades informanterna ännu en gång om de etiska aspekterna (Bilaga 3). Vid ett intervjutillfälle intervjuades två informanter tillsammans. Anledningen till varför vi intervjuade två informanter under samma intervju var på grund av ett missförstånd. Vi trodde att vi bokade in två enskilda intervjuer, medan informanterna antog att de två skulle intervjuas tillsammans. Eftersom tiden inte räckte till utifrån informanternas planering blev det en dubbel intervju. Endast en informant fick huvudfrågorna innan intervjutillfället, på dennas begäran. Alla intervjuer transkriberades och skrevs in på dator.

Vi hade utformat 11 huvudfrågor, för att försöka få svar på vårt syfte och våra frågeställningar. För att säkerställa detta skapade vi även tio följdfrågor utifrån vi inte ansåg att informanterna svarat tillräckligt informativt (Bilaga 2). Dessa ställdes i olika hög grad till informanterna. Den första intervjun som genomfördes var tänkt som en provintervju, men den gav så pass bra resultat att vi ansåg att frågorna fungerade bra utifrån vårt syfte. Därför ansåg vi att frågorna inte behövdes justeras ytterligare. Intervju nummer fem och sex gav däremot inte lika utförliga resultat, men var fortfarande tillräckligt informativa för att tas med i denna undersökning.

Informanterna i denna undersökning satt alltid i samma nivå som intervjuaren som ställde frågorna. Det gjorde även medintervjuaren utom vid ett tillfälle, då denne satt nedsänkt i relation till de andra. Maktrelationen av att vara två intervjuare mot en informant inser vi är en aspekt som kan ha påverkat resultaten, även om vi inte upplevde detta. Dock kanske det kan ha påverkat till viss del under intervjun med informanten som valde att avbryta sin intervju. Den största orsaken till avbrytandet, enligt informanten, var att denne inte kände sig bekväm med frågornas utformning och innehåll. Hade hon fått frågorna innan intervjutillfället skulle hon troligen genomfört intervjun. Eftersom samtliga intervjuer genomfördes på respektive arbetsplats skulle det kunna påverka maktrelationen till informantens fördel, då denna kanske kände sig bekvämare. Maktrelationen när vi intervjuade två förskollärare under samma intervju anser vi inte påverkade deras maktposition negativt eller positivt.

Vårt val att använda mobiltelefoner vid inspelningen av intervjuerna anser vi har påverkat vårt resultat positivt. Vi hade inte kunnat föra tillräckliga anteckningar utan att lägga till egna värderingar i allt för hög grad just i det momentet. Våra värderingar påverkar, vilket vi är medvetna om, dock har vi försökt vara så neutrala som möjligt i allt vi gjort. Trost (2010) beskriver att fördelarna med ljudupptagningar är att man kan lyssna till dem flera gånger. Dessutom menar författaren att informantens betoningar kan uppmärksammas.

Om informanten under intervjun ställt frågor om förtydligande av intervjufrågorna har intervjuaren tydliggjort dessa. Detta skedde vid några tillfällen. Vi anser att detta har

förbättrat resultatet då informanten då svarat inom frågans ram. Endast vid ett tillfälle svarade en informant utanför frågans ram, enligt vår tolkning.

Att vi valde att inte lämna ut frågorna i förväg, utom vid ett tillfälle, var för att vi ansåg att det kunde påverka resultatet negativt. Då vi ville få en mer realistisk bild av vad förskollärare verkligen hade för kunskaper och medvetenhet om jämställdhet och genuspedagogik. Eftersom en informant efterfrågade frågorna i förväg valde vi att ge henne huvudfrågorna, men inte följdfrågorna. På grund av att vi verkligen ville intervjua denna informant, då vi antog att hon hade kunskap om genuspedagogik och jämställdhet, som vi inriktat oss på att undersöka. Hade informanten inte fått frågorna, anser vi, att intervjun inte hade genomförts.

De sju intervjuernas längd varierade mellan 12 och 31 minuter. Majoriteten av intervjuerna var närmare 25 minuter. Under dessa intervjuades åtta informanter. Informanten Doris besvarade inte alla frågor på grund av att den avtalade intervjutiden tog slut. Hon svarade fram till och med fråga sju, av elva.

4.4 Bearbetning av inspelat material

Efter varje intervju transkriberades det inspelade materialet. Varje intervju avlyssnades ett flertal gånger, för att säkerställa att allt inspelat material blev nedskrivet, vilket Trost (2010) beskriver som viktigt. Inspelat material delades upp och transkriberades av båda författarna till denna undersökning, samt försökte dessa transkribera på liknande sätt. Efteråt sammanställdes resultaten och Trost beskriver hur mönster kan urskiljas genom att analysera materialet vilket vi fann.

4.5 Etiska överväganden

De tillfrågade informanterna upplystes om att alla deltagare i undersökningen skulle få fingerade namn och vara anonyma, även den förskola som de arbetade på. Informanterna informerades även om att deltagandet var frivilligt och de hade rätten att avbryta intervjun när de ville i enlighet med Vetenskapsrådets (2002) rekommendationer om informationskrav och konfidentialitetskravet som beskrevs i vårt informationsbrev (Bilaga 1). Före varje intervju informerades informanterna muntligt än en gång om att deras och förskolans anonymitet skulle bibehållas. Att intervjun var frivilligt och att materialet kommer att transkriberas endast av oss i enighet med nyttjandekravet som även beskrivits av Vetenskapsrådet. Vi påtalade även att det inspelade materialet skulle lagras på Högskolan i Gävle, ett till två år och att vårt examensarbete kommer att publiceras i Diva. Informanterna fick efter detta än en gång ta ställning om de ville fortsätta intervjun eller inte (Bilaga 3) baserat på samtyckeskravet beskrivet av Vetenskapsrådet. Detta levde vi upp till då en av informanterna valde att avbryta pågående intervju. Vi tog även hänsyn till konfidentialitetskravet vid utformningen av intervjufrågorna, eftersom vi inte frågade efter informanternas namn då vi hade detta i åtanke.

5 Resultat

Informanterna som medverkade, vars namn är fingerade, hade varit yrkesverksamma som utbildade förskollärare under olika lång tid:

- Agda har arbetat ungefär sex månader.
- Berit har arbetat i fyra år.
- Cilla har arbetat i sex år.
- Doris har arbetat i sju år.
- Edit har arbetat i 12 år.
- Frida har arbetat i 23 år.
- Greta har arbetat i 27 år.
- Hilda har arbetat i 30 år.

Bortfallet blev 20 % då en informant avbokade och en annan informant valde att avbryta pågående intervju. Orsaken till att denna informant valde att avbryta var för att denna inte kände sig tillräckligt insatt i intervjufrågornas innehåll.

5.1 Samma möjligheter

Intervjuade förskollärare anser att jämställdhet för dem betyder att alla ska ha samma möjligheter oavsett kön. Svaren skilde sig i formuleringarna av ordvalen. Flera informanter definierade begreppet jämställdhet på flera olika sätt. Av dessa ansåg informanterna Agda, Cilla, Frida och Greta att allas lika värde är viktigt. Doris, Greta och Hilda tar upp en liknande tanke om att stärka, stödja och uppskatta individen utifrån dess förutsättningar. Agda, Cilla och Greta ansåg att samma möjligheter oavsett kön var en viktig del i begreppet. En informant, Hilda, beskrev hur hennes eget agerande påverkade just jämställdheten i verksamheten. Hon beskrev följande:

Att lägga jag en skiftnyckel på bordet så är det inte säkert att man kan den och förstår den. Så gör man många gånger med barn, vi har ju alla material, men kanske killar behöver tränas att leka med dockor de kanske måste få hjälp liksom tjejer måste få hjälp att leka med andra, lego, mekano eller någonting. Det är inte bara att sätta fram lådan och varsågod. Nu är vi jämställda. Sättet att se det hela.

5.2 Genuspedagogikens svårdefinierbarhet

Genuspedagogik är något som Agda och Hilda menar samverkar med jämställdhet i förskolan. Dock hävdade Berit, Greta och Hilda att genuspedagogik mer hade att göra med könet. En av dessa, Hilda, menade att jämställdhet är något som används mer i samhället i övrigt och att genuspedagogik är mer relevant i förskolans värld. I frågan om vad genuspedagogik betyder för dem fick vi olika svar av informanterna. Doris nämnde att alla barn på förskolan ska få prova att göra alla aktiviteter, medan Berit menar att intresset ska få styra valen i verksamheten. Cilla beskriver hur diskussionen om genuspedagogik är mer närvarande i verksamheten i dag än tidigare. Hälften av

informanterna, Agda, Berit, Doris och Greta menar att man inte bör uttrycka hur en flicka eller pojke ”bör” vara enligt könsstereotypa könsmonster. Doris beskriver det på följande sätt:

För att arbeta som pedagog kräver att arbeta utan värderingar. Det kräver jättemycket av mig som pedagog att hela tiden tänka. Varför gör jag det här och varför inte? Det är syftet hela tiden. ... Vi har många av de här små rosa prinsessorna med Hello Kitty och allt vad det nu är för någonting som älskar att snickra, att experimentera, att vara ute och tycker att det är det bästa som finns. Som älskar bilar som älskar allt det här mikra och makra med allting och sen har vi pojkarna som är utstuderat som kommer med sina typiska killkläder och stuk och har verkligen den här manliga testosteron stinna utseendet liksom, som alltid låter brrr så här som helt plötsligt kommer ut i från familjerummet med rosa klänning, utklädd till prinsessa, eller jag gillar Hello Kitty. Och ja det är okej och visar på att det är helt okej att vara så också. Och jag tänker liksom här är en frizon förskolan är en frizon här får man vara precis som man är. Det finns ingen värdering. Kommer man som pojke i rosa tröja, så hur bemöter man barnet det är det som är det viktiga. Att säga till en flicka att när hon kommer att visa titta vad jag fått. Ska jag inte säga oj vad fint nej, utan man kan fråga hur funkar den där klänningen ute är den praktisk? Är den skön har den något annat speciellt behov liksom. Uppfyller den det?

Alla informanter beskriver hur de har jobbat med jämställdhet genom att motverka traditionella könsroller på ett aktivt plan. Edit och Hilda tar upp att man inte alltid lyckas i denna ambition. Doris hävdar att man aktivt måste arbeta mot detta i och med Lpfö98 (reviderad 2010). Berit, Edit, Frida och Greta anser att barnens intresse ska få styra deras aktivitet oavsett om det överskrider traditionella könsroller eller inte. Tre informanter, Berit, Cilla och Greta beskriver hur ett öppet arbetsklimat kan påverka medarbetarna att våga påpeka felsteg i agerande i relation till barnen. En av dessa, Berit anser att arbetslaget borde jobbat tillsammans under en tid för att en tillåtande miljö ska inarbetas så att alla har liknande grund att stå på. För att ta reda på om könsstereotypa mönster existerar bland barnen berättar tre informanter, Berit, Edit och Hilda att de använder sig av olika verktyg i form av exempelvis observationer när det gäller att se om traditionella könsmonster förekommer. Nedstående är ett exempel på detta som Berit beskriver:

Vi gör ju observationer om vi ser att vi behöver ta reda på hur barnen leker? Med vem leker de? Var leker de? Leker pojkar bara i ett visst rum eller är det tillåtande för alla barn? Det håller vi på med, också försöker vi se hur vi ska göra och vad vi ska göra för att se till att alla barn att få samma möjligheter och vill och vågar prova.

5.3 Självmedvetenhet finns

När det gäller medvetenhet av eget bemötande av barnen i relation till jämställdhetsmålen i Lpfö98 (reviderad 2010) anser informanterna att de är medvetna. En av informanterna, Edit, betonar att tid och resurser är en bidragande faktor till att de inte anser sig kunna arbeta med detta på det sättet de skulle vilja. Två av informanterna, Cilla och Greta tar upp att de skulle vilja medvetengöra sitt bemötande av barnen ytterligare genom filmning av sig själva. Hälften av informanterna, Berit, Edit, Greta och Hilda inser sina egna begränsningar i att alla kan göra fel ibland, men de betonar att

medvetenheten hela tiden behövs för att kunna rätta till felen. Följande exempel från två informanter visar på detta:

Greta: -Jaahhaa! Det tycker jag, men det är väll också att man gör saker som man inte är medveten om. Och det är väl där kanske som vi skulle kunna ha mer av till exempel att filma, att man får ett annat tonläge om man pratar med en tjej eller mot en kille. Jag kanske tycker att jag är precis, så att, men ändå tycker jag att vi tänker. Det gör vi ju.

Cilla: - Som sagt det finns ju mycket som vi kan göra, men vi är ju medveten om det och vi försöker ju och det känns ju som att vi har ju lyft lite grann det här också att just med de yngre barnen att en liten gullig flicka plockar fram andra saker hos mig och pedagogerna än en stor och kraftig pojke som är exakt lika gammal. Det har vi lyft.

Alla informanter utom Agda, som inte svarade inom ramen för frågan, delar in barngruppen utifrån antingen ålder och mognad eller både och. Ingen av informanterna har vid denna tidpunkt delat in barnen efter kön. Tre informanter, Berit, Cilla och Hilda har tidigare under sin yrkesverksamma tid provat att arbeta med könsindelade barngrupper. Två av dessa, Berit och Hilda, betonar att det måste finnas ett syfte med att arbeta könsuppdelat, medan en även anser att det kräver kunskap. De sju informanterna anser att det är medvetna val som leder uppdelningen vid planerade tillfällen. Cilla, Edit, Frida och Greta hävdar att syftet är väsentligt vid de medvetna valen. Cilla formulerar sig som följande:

Man tänker verkligen när man delar, det kan ha att göra med allt från vilka som sitter vid ett matbord. Vi har vissa som pratar väldigt bra. Då kanske man behöver någon och prata med, samtidigt som vi kanske har de som inte säger ett ord men vi vet att de kan prata. Att de kanske behöver sitta vid ett bord där det är väldigt lugnt, eller några som behöver röra på sig innan maten så passar ypperligt att gå och hämta matvagnen för att de behöver få springa av sig lite extra eller... väldigt, man får ju tänka på allting. Vem det passar vad och det är inte rättvissa som går före att alla ska få hämta matvagnen.

Alla informanter som svarat på frågan, upplever att barnen på deras förskola har samma förutsättningar utifrån ett jämställdhets och genus perspektiv. Dock menar fem informanter, Berit, Cilla, Edit, Greta och Hilda att påverkan av samhället i stort gör att det fullt ut inte går att uppnå enbart genom förskolan. Att utvecklingen går framåt hävdar majoriteten av informanterna, men att det tar lång tid betonades av Cilla, Edit och Greta. Frida beskrev genus och jämställdhetsarbetet inom förskolan som att om alla har möjligheten att välja samma saker så jobbar man utifrån detta. Hilda hävdar motsatsen vilket beskrivs av följande två citat:

Frida: Ja, dom väljer ju samma, samma saker och göra samma saker ... Det är ju inga såna här nutti nuttiga ritmallar, utan det är ju ganska lika för alla att ta fram och göra det. Det är ju lika för pojkar som för flickor och lika mycket som tar fram dinosaurierna eller tar fram havsdjuren.

Hilda: Genus pratas inte så mycket på någon förskola. Ofta säger de, att de resonerar så att gör man lika saker så är man, att alla har möjlighet att prova då har man jobbat med genus.

Samtliga informanter anser att ett individperspektiv vuxit fram inom förskolan vilket gör att förskollärarna ser barnen som individer och därför behandlar dem rättvist och likvärdigt. Cilla, Edit och Frida menar att en annan medvetenhet nu finns just kring

detta. Majoriteten av informanterna, Berit, Cilla, Greta och Hilda hävdar att barnen i förskolan behöver stärkas och stödjas i utifrån ett individuellt perspektiv genom en medveten strategi. Hilda beskriver det på följande sätt:

Det är ju det man jobbar med nu. Behöver den stärkas i eller behöver den kunskap, sen blir ju den gruppen man jobbar på, men det har ju blivit mer individ, men det är ju barnens intressen som styr verksamheten, nämen det är ju gemensamma intressen, man kan ju inte exakt gå på varje, för då kommer vi ju ingenvart riktigt. Utan då blir det ju mer gruppen va. Men det blir ju mer individ... Att den här behöver stärkas och den här ... tar vi då i gruppen, hur gör vi då? Hur gör vi i gruppen för att stärka det här så att vi får in det i gruppen? Den här är försynt, då måste vi träna på den att säga saker, hur gör vi då? Vi kanske bara börjar säga att den ska säga vad den vill ha för frukt. Om den vill ha den eller den? Då har vi, den vågar faktiskt säga det, då kan man ju bygga vidare eller kan vi ha små grupper till att börja med och sen ha stora grupper? Men man använder ju gruppen som hjälpmedel, men man tittat vad de individerna behöver.

5.4 Chefen är ansvarig för fortbildning

Merparten av informanterna beskriver hur chefen är den som har yttersta ansvaret när det gäller att personalen på deras förskola vidareutbildas inom genus och jämställdhetsfrågor, förutom Edit som ser sig själv som ytterst ansvarig. Många av de intervjuade förskollärarna menar att ansvaret även ligger hos dem till stor del men inte på samma sätt som Edit anser. Agda beskriver även hur ekonomin påverkar:

Det finns inte tillräckligt med pengar för att gå på kurser och sådant nu. Men det är chefen som bestämmer vad och biträdande chefen som har de, har slutordet.

6 Diskussion

Utifrån vårt resultat kommer vi här att koppla det samman med vad tidigare forskning kommit fram till. Vi kommer även att besvara våra frågeställningar och syfte.

6.1 Vad är jämställdhet?

Jämställdhet är inte lätt att definiera om vi ser till svaren som vi fått av de intervjuade förskollärarna. Melin (1999) och Wedin (2009) anser att en överenskommelse av begreppets innebörd och betydelse är en förutsättning för att arbeta med jämställdhet. Informanternas ordval var olika när de förklarade vad jämställdhet betyder för dem, men i grunden anser vi att de menade samma sak. Informanterna var överens om att alla bör få samma möjligheter. Även Eidervald (2009) beskrev i sin avhandling att han har fått liknande svar på den frågan. Något vi frågar oss utifrån svaren vi fått är om informanternas olika ordval om innebörden av jämställdhet försvårar arbetet med jämställdhet i verksamheten, med tanke på vad Melin och Wedin kommit fram till.

Att samma möjligheter oavsett kön är viktigt hävdar de intervjuade förskollärarna som en del i begreppet jämställdhet. Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander, (2011) menar att det främsta verktyget i en förskollärares arbete mot jämställdhet är dennas sätt att använda språket. Baserat på detta kan vi förstå hur Markström och Simonsson (2011) beskriver att samtal kring flickors positionering i deras studie begränsar dem. Som beskrivs i citatet där Hilda lägger fram en skiftnyckel så är vi inte jämställda om vi inte förstår hur den ska användas. Detta kräver att vi som förskollärare är medvetna och har kunskap om att alla inte har samma utgångspunkt. Den citerade förskolläraren har medvetenheten enligt oss, vilket vi kan sätta i relation till Frida som hävdade att bara för att barnen har samma möjligheter att välja samma saker så är de jämställda. Att barnen skulle ha samma möjligheter när något som Eidevald (2009) motsäger. Statens offentliga utredningar (SOU 2004:115) och Wedin (2009) hävdar att en könsmedveten verksamhet krävs för att åstadkomma jämställdhet. Utifrån detta är vi inte helt övertygade att alla intervjuade förskollärare verkligen arbetar jämställt, även om de själva kanske anser och tror det.

De fyra informanterna, Agda, Cilla, Frida och Greta ansåg att jämställdhet betyder allas lika värde, för dem. Vilket även Wernersson (2009) fick som svar i sin undersökning. Vad betyder då begreppet ”allas lika värde”? Vi har inte ställt någon följdfråga på detta så vi kan inte med säkerhet dra några slutsatser, men vi finner denna tanke intressant.

Vissa av förskollärarna beskrev hur barnen behöver stödjas, stärkas och uppskattas utifrån individens förutsättningar. Vilket majoriteten av de intervjuade förskollärarna även beskrev, just att stärka och stödja, på frågan om ett individperspektiv vuxit fram inom förskolan och att det betyder att barnen behandlades mer rättvist och likvärdigt som en följd av detta. Edström (2010) beskriver i sin avhandling hur även hon funnit att

det önskvärda nu är att fokusera på individen, en ”individuisk kurs” som hon beskriver det. Författaren beskriver även hur detta eftersträvas politiskt ur ett jämställdhetsperspektiv.

6.2 Vad är genuspedagogik?

De intervjuade förskollärarna hade svårare att besvara vad genuspedagogik betyder för dem än vad jämställdhet är. Tre av informanterna, Berit, Greta och Hilda ansåg att genuspedagogik hade mer att göra med relationen till kön. Vi tolkar det som att de hade svårare att beskriva för oss vad deras uppfattning om begreppet var. Är det för att de har mindre kunskaper om genuspedagogik eller är det ett mer praktiskt begrepp som de har lättare att arbeta med än att definiera? Utifrån de svar vi fick under intervjuerna tror vi att de intervjuade förskollärarna har kunskaper om hur de ska arbeta med genuspedagogik, men att de har svårt att beskriva kärnan i korta ord.

Statens offentliga utredningar (SOU 2004:115) menar att arbete med genuspedagogik ofta betyder att förskollärare inriktar sig på att undvika att förstärka könsrelaterade mönster då de arbetar med pojkar och flickor för att kunna leda dem på ett likartat sätt. Agda, Berit, Doris och Greta beskriver hur de försöker arbeta könsneutralt genom att inte beskriva hur flickor och pojkar bör vara. Sheridan och Pramling Samuelsson (2009) beskriver hur barns lärande sker i kommunikation och samspel med andra i dess omgivning och därför anser vi att informanterna har rätt i det de säger.

Förskolläraren Doris beskriver i citatet hur barnens yttre attribut kan påverka förskollärarnas bemötande och att hon måste tänka på det hela tiden för att inte särskilja, samt lägga in egna värderingar i bemötandet. Både Davies (2003) och Butler (1999) beskriver hur barns yttre attribut könsspecificeras. Med tanke på de svar vi fått anser vi att de intervjuade förskollärarna till stor del har mycket kunskap om genuspedagogik.

6.3 Medvetenhet i relation till Läroplanen Lpfö 98 (reviderad 2010)

Alla informanter anser sig arbeta på ett aktivt plan när de beskriver hur de arbetar med jämställdhet genom att motverka traditionella könsroller. Dessutom anser informanterna att de är medvetna om hur deras eget bemötande i relation till jämställdhetsmålen i Läroplanen (Lpfö 98, reviderad 2010) uppfylls. Ett fåtal av de intervjuade medger att de inte alltid lyckas i sin ambition att motverka traditionella könsroller. Vilket även Giraldo och Colyar (2012) fann i sin undersökning. Fyra informanter i vår undersökning anser att de har en medvetenhet om hur de uppfyller jämställdhetsmålen i Läroplanen, Lpfö 98 (reviderad 2010), men att de inte alltid lyckas i praktiken. Även Edström (2010) beskriver att hon fått liknande svar i sin studie. Läroplanen nämns i relation till att alla kan göra fel av en informant som menar att ett aktivt arbete måste vara målet i att motverka traditionella könsroller. Själva är vi lite förvånade att inte fler återkopplade

svaren till just läroplanen, men de kanske ansåg att i och med att vi nämner den i frågan att den då självklart finns där.

Barnens intresse ska enligt Berit, Edit, Frida och Greta styra deras aktiviteter, vare sig det överskrider traditionella könsroller eller inte. Men detta kan man diskutera om det verkligen följs på det sätt som förskollärarna beskriver. Hellman (2010) hävdar i sin avhandling att pedagoger uppmärksammar visst beteende som kategoriseras som könstypiska. Andra könspositioner som antingen tillskrivs eller prövas av barnen kan leda till att de ses som avvikande, enligt Hellman. Nayak och Kehily (2008) menar dessutom att skolsystemet skapar vad som anses vara en riktig pojke och flicka. Att pojkar och flickor uppfattas ha ett normalt beteende som är typiska för deras kön beskriver Wedin (2009), medan Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander (2011) hävdar att fokuseringen på skillnaderna motverkar jämställdhetsarbetets syfte. Baserat på detta men även vad Öhman (1999) beskriver kring det förstår vi att förskollärare har makten att sätta normer för vad könstypiskt beteende bör eller inte bör vara. Dessutom menar Davies (2003) att barnet får könsföreställningar av samhället och kulturen. Därigenom förstår vi att intervjuade förskollärare har många faktorer som motarbetar dem, i att motverka traditionella könsroller. Som beskrivet ovan tolkar vi det även som att även förskollärares egen ryggsäck, kan motverka dennes jämställdhets- och genuspedagogiska arbete.

För att ta reda på om traditionella könsroller förekommer inom verksamheten beskriver Berit, Edit och Hilda att observationer är ett bra verktyg. Berit berättar i citatet om hur hon använder observationer för att ställa frågor kring barnens beteende på förskolan. Cilla och Greta skulle vilja använda filmning för att medvetengöra sitt bemötande av barnen för att få verktyg att arbeta med. Statens offentliga utredning (SOU 2006:75) menar att observationer och dokumentation är viktigt för jämställdhetsarbetet. Om man inte dokumenterar och observerar kan man då vara helt medveten om vad som händer i förskoleverksamheten eller går man omkring och ”tror” att saker är på ett visst vis, frågar vi oss? Utredningen (SOU 2006:75) säger att det kan vara svårt att se könsstrukturer eftersom de som finns i samhället ofta avspeglas i förskolan. Ett öppet arbetsklimat påverkar medarbetarna att våga tala om varandras brister hävdar Berit, Cilla och Greta, när det gäller att motverka traditionella könsroller. Å ena sidan frågar vi oss varför inte alla informanter beskriver hur de tar reda på sin egen medvetenhet, vilket de kan göra genom olika verktyg som exempelvis filmning? Å andra sidan förstår vi varför alla inte filmar, med tanke på att de är så många olika individer i ett arbetslag.

6.4 Medvetenhet i relation till jämställdhet och genuspedagogik

Medvetna val görs enligt intervjuade förskollärarna när de delar in barngruppen utifrån ålder eller mognad. Syftet anses avgörande när det gäller de medvetna valen vid delningen av barngruppen beskriver hälften av informanterna. Det anser vi är ett bra exempel på hur genuspedagogik tillämpas i förskolans vardag. Cilla beskriver i citatet

hur hon lägger ner en väldig tankeverksamhet bakom alla de medvetna valen hon gör inom förskolans verksamhet. Emilson och Johansson (2013) beskriver i sin studie hur en lärare medvetet gör en könsöverträdelse för att öka jämställdheten. Detta är något som Statens offentliga utredningar (SOU 2004:115) beskriver som jämställdhetspolitik. Överlag anser vi att de intervjuade förskollärarna beskrev sina val som medvetna på ett sådant sätt att vi verkligen tror på detta på liknande sätt som Emilson och Johansson tolkar sina resultat. De intervjuade förskollärarna använde verkliga händelser, som den citerade förskolläraren Cilla, för att visa detta. Att medvetenhet är det som krävs för att en förändring ska ske menar Eidevald är centralt för förändring, även Myndigheten för skolutveckling (2003) har kommit fram till detta liksom Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander, (2011). Vi anser att de intervjuade förskollärarna genom detta har en självmedvetenhet angående jämställdhet och genuspedagogik.

Vi kan se en problematik i uppdelningen efter ålder, när det gäller att en hierarki kan skapas som inte överensstämmer med jämställdhetsmålen. Det är inget som någon av de intervjuade förskollärarna, som vi tolkat det, tar upp som en problematik när det gäller att uppnå jämställdhet. Det behöver inte betyda att de nödvändigtvis inte tänker medvetet på det, men att det inte tas upp kan även betyda att de inte är medvetna om denna problematik. Jämförelsevis hävdar Hellman (2010) att om normer som ger ålder en upphöjd maktaspekt finns, får även normer om könstillhörighet relevans. Åldern är, enligt henne, ett viktigt verktyg för att naturalisera eller förstärka könsskillnaderna. Detta är något som ingen av de intervjuade förskollärarna tar upp. Därför är vi lite undrande om de intervjuade förskollärarna ens tänker på denna maktaspekt i sin relation till barnen. Eller om vissa av de intervjuade förskollärarna gör det men inte tog upp det under intervjun med tanke på att Davies (2003) beskriver att barnen har olika maktpositioner under en dag på förskolan och det kan ses som naturligt?

Förskollärarna i denna undersökning anser att samma förutsättningar råder för barnen på deras förskola utifrån ett genus och jämställdhetsperspektiv. Deras invändning mot att det inte går att uppnå till fullo är på grund av samhällets påverkan, då förskolan inte är en ensam aktör, när det gäller påverkan av barnen. Eidevald (2009) beskriver hur förskollärare även i hans studie refererade till samhället som påverkande, men även barnkläder beskrivs som vägar till könskodning av barn. Hellman (2010) hävdar att barnen använder sig av kroppsliga markörer som exempelvis frisyr när de förhandlar om sin egen könstillhörighet. Många av de intervjuade förskollärarna, som vi anser det, är medvetna om sin verksamhets begränsningar, men även dess möjligheter till förändring av exempelvis traditionella könsroller som vi tidigare nämnt.

Många av informanterna anser att barnen behöver vissa saker som de som förskollärare kan tillföra genom en medveten strategi där de stödjer och stärker, just utifrån ett individuellt perspektiv. På liknande sätt beskriver även Månsson (2000) hur pedagoger i hennes avhandling svarat på intervjufrågor kring förskola, kön och barn. Cilla, Edit och Frida beskriver hur det finns en annan medvetenhet idag jämfört med hur det var förut. När detta förut var, frågade vi aldrig, men med tanke på att den av de intervjuade förskollärarna som uppgav detta endast arbetat sex år inom yrket kan en möjlig

förklaring till det vara att relevansen ökat för kunskaper om genus och jämställdhet. En annan möjlighet till varför vi uppfattade de intervjuade förskollärarna som generellt medvetna kan vara att de intervjuade var mer intresserade av ämnet och därför valde att delta i vår undersökning.

6.5 Fortbildning inom jämställdhet och genuspedagogik

På vår fråga om vem som de intervjuade förskollärarna såg som ansvariga för deras vidareutbildning inom genus och jämställdhetsfrågor beskrev alla intervjuade förskollärare, utom Edit att det var chefen som var ytterst ansvarig. Utifrån svaren ställer vi oss frågan om de då även anser att deras egna brister inom området beror på en andra part och inte på dem själva? Även om de inkluderade sig själva som ansvariga till viss del, utom Edit som bara såg sig själv som ansvarig, kanske de inte skapar sig den medvetenheten inom just jämställdhet och genusfrågor som de kanske skulle gjort om de såg sig själva som ytterst ansvariga? Agda menar att ekonomin på hennes förskola inte tillät att förskollärarna kunde gå på föreläsningar just nu om detta. Statens offentliga utredningar (SOU 2004:115) och Wedin (2009) hävdar att det är viktigt att ta del av forskning och föreläsningar för sin egen professionalitet. Med hänsyn till detta och våra egna erfarenheter kan vi misstänka att Agdas förskola inte är unik i att inte prioritera fortbildning inom dessa områden. Jämförelsevis beskriver Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander, (2011) hur just chefers motstånd vid tidigare jämställdhetsprojekt visats mot dessa. Utifrån detta förstår vi att vi kommit en bit på vägen, men att det är en lång väg kvar att gå.

6.6 Metoddiskussion

Anledningen till varför vi fått så pass många informanter som ställt upp är troligen vårt personliga bemötande i form av att vi fysiskt besökte respektive informants arbetsplats. Av egna erfarenheter anser vi att det är lättare att säga nej via telefon eller mail, därför valde vi att genomföra våra eftersökningar av informanter som beskrivits ovan. En annan anledning kan vara att vi valde att intervjuerna skulle ta ungefär 30 minuter, vilket många tycktes kunna avvara för detta ändamål.

Intervju nummer fem och sex valde vi att använda i vårt resultat därför att de var så pass informativa trots att kvalitén inte var lika hög som de första intervjuerna. Varför dessa intervjuer blev av en annan kvalitet kan vi bara spekulera över. Inga yttre faktorer, som vi kunde uppfatta, exempelvis lokal eller störande moment fanns vid dessa intervjuer.

Hade resultatet blivit annorlunda om informanterna fått frågorna i förväg? Vi vet inte men innan vi genomförde denna undersökning kom vi fram till att det skulle kunna bli så, så därför valde vi att inte ge informanterna dem i förväg. Vi var lite rädda för att de då skulle läst in sig mer på ämnet i förväg för att ge de ”rätta” svaren och inte de verkliga utifrån deras uppfattning just då. De skulle möjligen kunnat göra det, trots våra intentioner som vi tidigare nämnt, då vi beskrev att intervjun skulle handla om

jämställdhet och genuspedagogik i informationsbrevet som delades ut till informanterna när vi bokade in intervjuerna. Trots detta valde vi att vid ett tillfälle dela ut frågorna innan intervjun då vi ansåg att informantens förkunskaper om jämställdhet och genuspedagogik skulle kunna ge intressanta resultat. Dock anser vi inte att resultatet skilde sig nämnvärt från de andra intervjuerna. Anledningen till varför vi gjorde dessa val kan vi inte diskutera på grund av Vetenskapsrådets (2002) konfidentialitetskrav.

Vi anser att under dubbelintervjun uteblev en diskussion informanterna emellan och de påbyggde mer varandras svar. Greta hade mer arbetslivserfarenhet utifrån förskolläraryrket och var den som dominerade samtalet i intervjun, medan Cilla höll med och förtydligade med egna exempel. Vi frågar oss om denna dubbelintervju kanske skulle varit mer informativ om det varit två separata intervjuer. Hade då Cilla kunnat ge sina åsikter mer fritt? Trost (2010) beskriver hur gruppintervjuer bör undvikas eftersom de tystlåtna inte gör sig hörd på samma sätt om det finns en talförande person med. Så därför inser vi nu att vi kanske borde valt att bara intervjuat en av de två informanterna vid detta tillfälle.

6.7 Slutsammanfattning

I vår undersökning fann vi att de intervjuade förskollärarna beskrev jämställdhet på liknande sätt. Medan de hade svårare att beskriva vad genuspedagogik innebar för dem. Detta tolkar vi som att de kanske har diskuterat jämställdhets begreppet mer än vad de har diskuterat genuspedagogikens innebörd. Utifrån svaren vi fått gällande medvetenheten om vad genuspedagogik är hävdar vi att de intervjuade förskollärarna överlag är mer eller mindre medvetna. Förskollärarna som deltagit i denna undersökning anser sig ha en självmedvetenhet i hur deras bemötande av barnen uppfyller Läroplanens, Lpfö 98, (reviderad 2010) jämställdhetsmål. Den som de intervjuade förskollärarna ser som ansvarig för deras vidare utbildning inom jämställdhet och genuspedagogik, är till stor majoritet chefen.

Baserat på detta hävdar vi att jämställdhet och genuspedagogik är viktiga områden för förskollärare att diskutera och hela tiden ha levande i den dagliga verksamheten. Om förskollärarna inte konstant arbetar med detta i deras eget bemötande av barnen så ifrågasätter vi om de traditionella könsmonstren någonsin kommer att förändras. Vilket vi anser inte skulle gagna barnen i slutändan.

6.8 Förbättringar och förslag till fortsatt undersökning

En möjlig vidareutveckling av vår undersökning skulle kunna vara att genomföra antingen enkäter eller observationer parallellt med intervjuer. Detta för att kunna få en

bredare bild av hur förskollärarna verkligen arbetar med jämställdhet och genuspedagogik i verksamheten, vilket även Trost (2010) beskriver. Dessutom skulle man kunna välja lika många informanter av båda könen för att eventuellt kunna urskilja andra mönster i resultatet.

7 Referenslista

- Davies, B. (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön?* Stockholm: Liber AB
- Edström, C. (2010). *Samma, lika, alla är unika [Elektronisk resurs] : en analys av jämställdhet i förskolepolitik och praktik*. Diss. (sammanfattning) Umeå : Umeå universitet, 2010. Umeå.
- Eidevald, C. (2009). *Det finns inga tjejbestämmare. - Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*. Jönköping : Diss.
- Emilson, A & Johansson, E. (2013). Participation and Gender in Circle- Time situations in Preschool. *International Journal of Early Years Education*, VOL 21(1), 56-69. DOI: 10.1080/09669760.2013.771323
- Giraldo, E & Colyar, J. (2012). Dealing with Gender in the Classroom: a Portrayed Case Study of four Teachers. *International Journal of Inclusive Deucation*, 16:1, 25-38. DOI: 10.1080/13603110903518216
- Hedlin, M. (2006). *Jämställdhet - en del av skolans värdegrund*. Stockholm: Liber AB.
- Hellman, A. (2010). Kan Batman vara rosa? [Elektronisk resurs] : förhandlingar om pojkighet och normalitet på en förskola. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2010. Göteborg.
- Johnson, M. (2003) *Självkänsla och anpassning*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lenz Taguchi, H., Bodén, L. & Ohrlander, K. (red.) (2011). *En rosa pedagogik: jämställdhetspedagogiska utmaningar*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Markström, A-M. (2007). *Att förstå förskolan – vardagslivets institutionella ansikten*. Lund: Studentlitteratur.
- Markström, A-M & Simonsson, M. (2011). Constructions of Girls in Preschool Parent– Teacher Conferences. *International Journal of Early Childhood*, 43: 23-41. DOI: 10.1007/S13158-010-0024-4
- Melin, M: (1999) ”Han hade inga anlag för broderi. En undersökning om jämställdhet i förskolan” i Skolverket. *Olika på lika villkor: en antologi om jämställdhet i förskolan*. Stockholm: Skolverket.
- Myndigheten för Skolutveckling (2003). *Hur är det ställt? Tack, ojämnt! Erfarenheter av jämställdhetsarbete i grundskolor och gymnasieskolor*. Stockholm: Liber.
- Månsson, A. (2000). *Möten som formar: interaktionsmönster på förskola mellan pedagoger och de yngsta barnen i ett genusperspektiv*. Diss. Lund : Univ.. Malmö.

- Nayak, A & Kehily, M.J. (2008). *Gender, Youth and Culture – Young Masculinities and Femininities*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sheridan, S & Pramling Samuelsson, I. (2009). *Barns lärande: focus i kvalitetsarbete*. 1. uppl. Stockholm: Liber.
- SOU 2004:115. *Den könade förskolan – om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*. Stockholm: Frizes Offentliga Publikationer.
- SOU 2006:75. *Jämställdhet i förskolan: om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*. Stockholm: Frizes Offentliga Publikationer.
- Svaleryd, K. (2002). *Genuspedagogik, En tanke- och handlingsbok för arbete med barn och unga*. Stockholm: Liber AB.
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Utbildningsdepartementet. (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98 (reviderad 2010)*. Stockholm: Skolverket.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer: inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet.
- Wedin, E. (2009). *Jämställdhetsarbete i förskola och skola*. (1. uppl.) Stockholm: Norstedts juridik.
- Wernersson, I. (red.) (2009). *Genus i förskola och skola : förändringar i policy, perspektiv och praktik*. Göteborg : Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Öhman, M: (1999) ”Att ge flickor och pojkar i förskolan lika möjligheter” i Skolverket. *Olika på lika villkor: en antologi om jämställdhet i förskolan*. Stockholm: Skolverket.

Internetkällor:

Regeringens hemsida, hämtad 2013-09-17

<http://www.regeringen.se/sb/d/2593>

Skollagen (2011), hämtad 2013 -09- 03

http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800#K1

Vings reklam film *Reklamfilm-Sunwing-Hotell som älskar barn*, 2013: hämtad 2013 -09-17

<http://www.ving.se/play>

Bilaga 1

Hej!

Vi, Malin Törneld och Jenny Gannbäck, ska under denna hösttermin skriva vårt avslutande examensarbete inom Förskolläraryrket vid akademien för utbildning och ekonomi här på Högskolan i Gävle. Vår handledare i detta arbete är XXXXX, som är universitetslektor vid Högskolan i Gävle. Alla kontaktuppgifter står längst ner.

Nu behöver vi *er hjälp* som informanter för att kunna genomföra den.

Vi vill undersöka eran, förskollärares, uppfattning om *jämställdhet* och *genuspedagogik* i er dagliga verksamhet på förskolan genom en intervju på ungefär 30-45 min. Dessa är områden som vi anser vara viktiga att undersöka för att få en klarare bild av hur ni upplever dem.

De etiska aspekterna i denna undersökning kommer att ge er anonymitet med fingerade namn även förskolans namn kommer vara fingerad i vårt examensarbete, där ni när ni vill har rätt att avbryta intervjun då denna är frivillig.

Intervjuerna kommer att spelas in och endast vi, Jenny och Malin kommer att lyssna på dessa inspelningar när vi transkriberar dem. Därefter raderas det inspelade materialet. Examensarbetet kommer att redovisas vid en opponering samt läggs den ut i uppsatsdatabasen Diva.

Vi vill tacka Dig på förhand för att du tar dig tiden att hjälpa oss.

Vänligen

Malin och Jenny

Malin Törneld
Jenny Gannbäck
Handledare: XXXXXX

Tel: XXXXXX, E-post XXXXXX
Tel: XXXXXX, E-post XXXXXX
Tel: XXXXXX, E-post XXXXXX

Bilaga 2

Intervjufrågorna:

1. Vilken utbildning har du?
2. Hur många år har du jobbat inom yrket förskollärare?
3. Vad betyder jämställdhet för dig?
4. Vad betyder genuspedagogik för dig?
5. Hur tolkar du, utifrån läroplanen Lpfö98 (rev2010), att förskollärare ska arbeta med jämställdhet genom att ”motverka traditionella könsroller”?

Följdfråga: Hur arbetar du med detta rent konkret i den dagliga verksamheten?

Följdfråga: Är detta något du har i åtanke?

6. Tänker du aktivt, alltså medvetet, på hur ditt bemötande av barnen uppfyller jämställdhetsmålen i Lpfö98 (reviderad 2010)?

Följdfråga: Hur anser du att det framkommer i den dagliga verksamheten? / Vad saknas i den dagliga verksamheten för att du skulle göra det?

7. Delas barnen i barngruppen in enligt kön, ålder eller något annat sätt vid olika aktiviteter under dagen?

Följdfråga: Hur tänker du kring det utifrån ett genus och jämställdhets perspektiv?

Följdfråga: Är det medvetna / omedvetna val som leder uppdelningen?

8. Upplever du att barnen på er förskola har samma förutsättningar utifrån ett genus och jämställdhetsperspektiv?

Följdfråga: Ge konkreta exempel?

Följdfråga: Kan de vara helt jämställda?

9. Upplever du att ett individperspektiv vuxit fram inom förskolan, där pedagoger ser barnen som individer och därför behandlar dem rättvist och likvärdigt?

Följdfråga: Hur tänker du då? / Varför anser du det?

10. På din arbetsplats, vem ser till att ni utbildas ytterligare inom jämställdhets- och genusfrågor?

Följdfråga: Kommer direktiven uppifrån eller är det upp till dig?

11. Kan du förklara om du tror att det skulle påverka arbetet om det arbetade fler män på förskolan utifrån ett genus och jämstälhetsperspektiv?

Följdfråga: Berätta vidare...?

Bilaga 3

Hej!

Vi vill påminna om att du/ni är anonyma, samt förskolan i vårt examensarbete, även att denna intervju är frivillig och att du när du vill kan avbryta den. Denna intervju kommer att spelas in och transkriberas. Inspelat material kommer att lagras på Högskolan i Gävle under ett till två år, utifall det behöver granskas. Alla namn som nämns kommer att tas bort för att garantera din anonymitet. Är detta okay?

Efter genomförd intervju:

TACK för din medverkan, vi uppskattar att du tog dig tiden till detta.

